

Prisimename Joną Švedą

Dr. Daiva TAMOŠAITYTĖ

Spalio 9 d. žymiam Lietuvos pedagogui, dainų švenčių vyr. dirigentui, valstybinio dainų ir šokių ansamblio „Lietuva“ ir Liaudies instrumentų katedros Valstybinėje konservatorijoje įkūrėjui Jonui Švedui būtų sukakę 110 metų. Ta proga LMTA spalio 9 d. įvyko respublikinė mokslinė-metodinė konferencija „Liaudies instrumentinė muzika: tradicija ir dabartis“ ir koncertas „Jonas Švedas – atmintis gyva“. Plenarinį pranešimą skaitė dr. Daiva Tamošaitytė. Skaitytojo dėmesiui siūlome straipsnį, parengtą konferencijoje skaityto pranešimo „J. Švedo vizija „Globalios Lietuvos“ kontekste“ pagrindu.

Dr. Regina Marozienė

Doc. Vytautas Alenskas

Atkūrus nepriklausomybę, Lietuva susidūrė su dviem problemomis: sovietmečio paveldo analize, permąstymu ir visaverčiu įsiliejimu į pasaulio bendruomenę atkuriant demokratiškas valstybės institucijas. Nors sprendžiant pirmąją problemą buvo atlikta daug mokslo tyrimų, daug pasiekta, švenčiant nepriklausomybės atkūrimo šimtmetį tenka konstatuoti, kad dažniausiai tie tyrimai liko siauroje akademinėje sferoje ir neturėjo didesnės reikšmės plėtojant naują visuomenės modelį, kuris buvo paremtas liberalia ideologija ir įdiegtas iš karto, visuomenei dar nespėjus suvokti ir įvertinti trauminių patirčių. Per mažas istorinis atstumas, pasak tyrėjų, taip pat suponavo mintį, jog dar per anksti iš esmės analizuoti tą laikotarpį, kadangi trauminės patirtys yra pernelyg gyvos ir skaudžios. Toks atsargumas lėmė ir tai, kad visas okupacinis periodas buvo tarsi atidėtas gelminiams ateities tyrimams. Kartu stiprėjo dvi tendencijos: viena lėmė populiarių požiūrių, jog viskas, kas vyko sovietmečiu, buvo blogai ir todėl turi būti nurašyta; antra tendencija, atsižvelgdama į įdiegtą liberalų modelį, teigė, jog yra daug tiesų, visos jos lygiavertės, todėl pliuralizmas yra geriausias status quo.

Toks neapibrėžtumas lėmė švietimo ir kultūros reformų krizę. Mes matome, kad jos yra nesibaigiančios ir dažniausiai neduoda norimų rezultatų. Išskeltume tezę, jog demokratiškos vakarietiškos visuomenės sukurti pokomunistinėje erdvėje negalima staiga, peršokus pereinamąjį analitinį laikotarpį, tai yra neatlikus didžiulio vertinamojo darbo, kada būtina nustatyti, kas buvo atnešta ir funkcionavo kaip lietuvių kultūrai svetimas reiškinys bei laužė ilgametes tradicijas, o kas sugebėjo išlikti nepaliesta svetimų įtakų ir toliau vystytis. Taigi pirmoji problema ir jos sprendimas yra pamatinis klausimas, nuo kurio priklauso ir antrasis – visavertės visuomenės kūrimas, kultūros ir švietimo padėtis.

Praeito amžiaus pabaigoje, po devyniasdešimtųjų metų, stebėjau keistą reiškinį, tarsi viskas iki tų metų būtų nukirsta, ir kultūra, taip pat liaudies kultūra, pradėta rašyti iš naujo, tuščiam lapui. Aišku, visai tuščias lapas nebuvo, bet būtent 1940–1990 metų laikotarpis, kaip sakyta, laikytas dirbtinai konfliktišku ir bendra

kryptis suiro, tapo suskaldyta į paskirus modulius.

Kadangi tokie patys procesai vyksta ir kitose kultūros srityse, manytina, jog problemos sprendimas glūdi ne liaudies meno darbuotojų gretose, o bendroje valstybės kryptyje. Visa, kas susiję su pamatiniais lietuvių kultūros sluoksniais, tokiais kaip kalba, literatūra, etnis paveldas, gamtosauga, paminklosauga, istorija, yra perkeliama ant kitų, eurofederalistinių, panašiai kaip sovietmečiu – ateistinių ir leftistinių, bėgių, kuriais turi riedėti išvalyti, tautinio turinio netekę naujojo internacionalizmo vagonai. Tautiniam turiniui skiriama, kaip ir anuomet, antrarūšė ir tolydžio siaurinama vieta. Prisiminkime, kad mūsų Konstitucija priimta Lietuvos valstybės piliečių valia, jos autorius yra „Lietuvių Tauta, prieš daugelį amžių sukūrusi Lietuvos valstybę, šimtmečiais atkakliai gynusi savo laisvę ir nepriklausomybę, išsaugojusi savo dvasią, gimtąją kalbą, raštą ir papročius“. „Lietuvos valstybę kuria Tauta. Suverenitetas priklauso Tautai.“ (2 straipsnis). „Valstybė remia kultūrą ir mokslą, rūpinasi Lietuvos istorijos, meno ir kitų kultūros paminklų bei vertybių apsauga.“ (42 straipsnis). „Lietuvos Respublika dalyvauja tarptautinėse organizacijose, jeigu tai neprieštarauja Valstybės interesams ir jos nepriklausomybei.“ (136 straipsnis)

Taigi valstybės kryptis yra aiškiai suformuluota. Tačiau gyventi pagal Konstituciją reiškia kasdien nuoširdžiai triūsti ir dirbti, kad raidė virstų gyvu kūnu. Puoselėti savo tradicinę kultūrą reiškia pareigą tęsti iš protėvių paveldėtus darbus ir reikalauti, kad tie darbai būtų tinkamai saugomi valstybės. Liaudies menas yra mažiausiai politinė institucija pagal sąrangą, bet būtent dėl paties savo buvimo ir autentiškumo yra didžiausios svarbos, lietuvių tautai suteikiant politinės tautos pagrindą, tą pagrindą laikant tik lietuvių tautai būdingu esminių kultūros savybių kompleksu.

Valstybinio dainų ir šokių ansamblio vadovybė ir atlikėjai.

Valstybinis ansamblis koncertuoja Vilniaus filharmonijoje.

J Švedo vadovaujamas jaunalietuvių skudutininkų orkestras 1934

Gastrolėse su užsienio kolegomis.

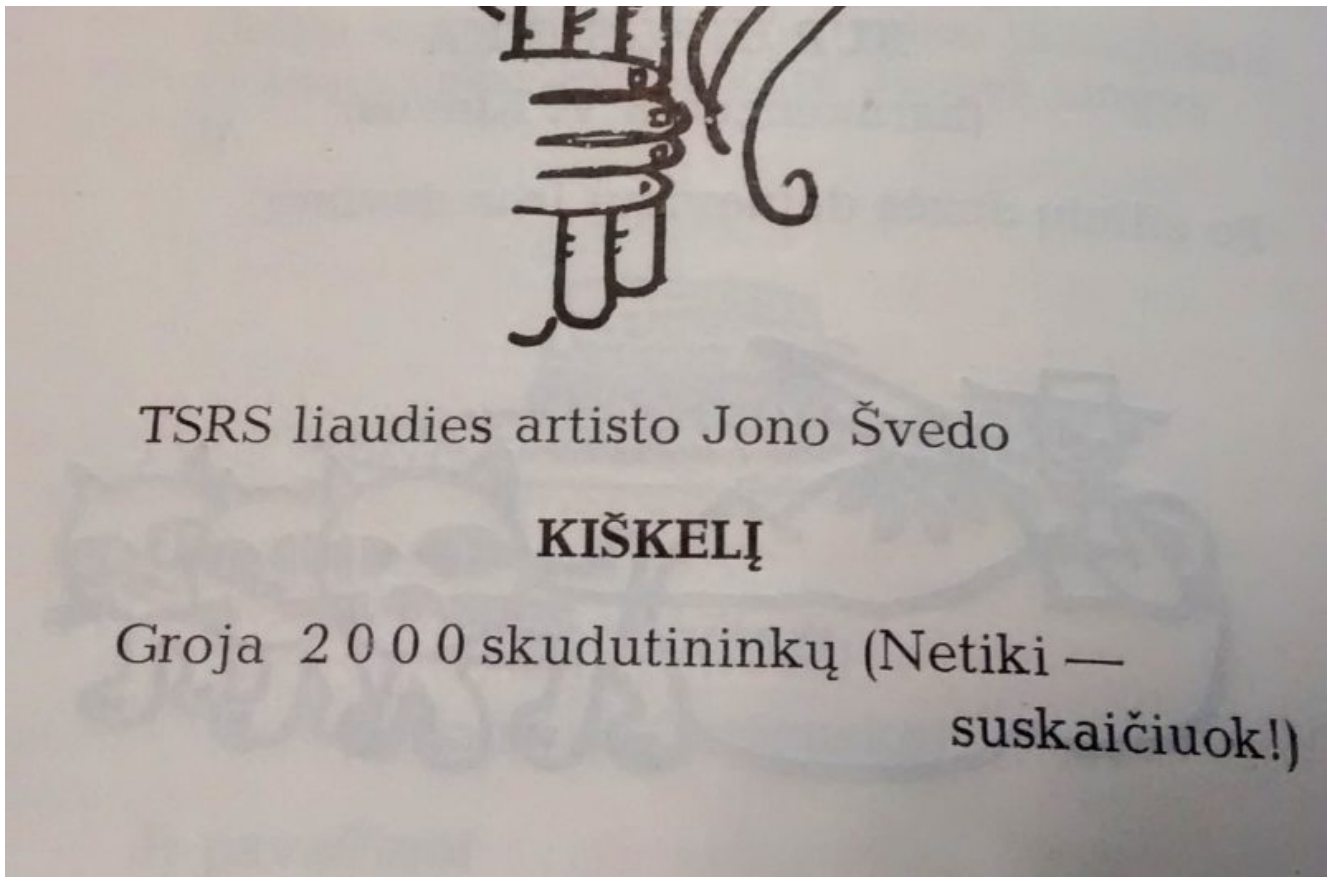
Jonas Švedas

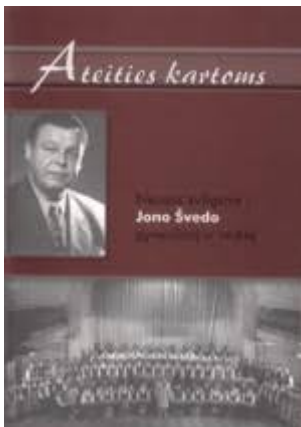
Jono Švedo kūrybinių solistams, birbynių kvintetui, liaudies instr. orkestrui plokštelės viršelis.

Jono Švedo kūrybinių kanklėms plokštelės viršelis.

Respublikinės dainų šventės gegužinės programėlė.

Algirdo Vyžinto monografijos apie J. Švedą viršelis.

Paminklas Jonui Švedui Kaune.

Taigi šiuo metu kultūroje vyrauja ryžtingų sprendimų apsaugoti pamatines Konstitucijos vertybes badas, griebiamasi ne esminių, bet kosmetinių priemonių, stengiantis atrodyti pažangiems, o iš tikrųjų vengiant iš esmės ginti savas tradicijas. Kartu vyksta selektyvi atranka, tai matome iš to, kad klasikinė muzika ir jos raida beveik nėra kvestionuojamos. Kodėl tik liaudies muzika darosi neva atgyvena, menkai finansuojama ir, svarbiausia, neprestižinė? Išskyrus galbūt svarbias valstybines datas ir minėjimus, kada parodomas tautinis rūbas, liaudies instrumentas. Bet to maža, norint ne tik išsaugoti, bet ir plėtoti visą tradicinį korpusą ir jo prestižą pirmiausia švietimo sistemoje nuo žemiausių mokymo grandžių.

Manau, viena priežasčių yra ta, jog manoma, kad laisva Lietuva yra saugi ir savaimė vyksta natūrali atranka, kuriai jokie skersvėjai nebaisūs. Todėl galima ramiai užsidaryti savo mažose tarnybose ir dirbti profesinį darbą nesirūpinant aukštesniais kriterijais. Antra priežastis – per maža tautinio paveldo eksponavimo per medijas, socialinius tinklus, radiją ir TV. Ir ne tik eksponavimo, bet diskusijų liaudies kultūrą laikant dėmesio centre. Pabrėšime: su pliuso ženklu, o ne, kaip įprasta, bandant gintis nuo pseudoistorinių kaltinimų. Verčiau jau reikėtų gintis nuo svetimkalbio popso garsinio tvano. Trečia priežastis – nėra pasinaudojama iškilių tautinio meno asmenybių autoritetu iškeliant ir kasdien primenant šio klausimo svarbą tiek valdžios institucijose, tiek formuojant visuomenės opinią. Kaip tik tokia asmenybė ir buvo Jonas Švedas. Kova už savastį, dvasines vertybes yra nepaliaujama. Liaudies muzikos korifėjai turi nuolat būti visuomenei matomi, jų kūryba ir idėjos pristatomos, įvertintos, jų vardais turi būti pavadintos muzikos mokyklos, gatvės, iškabintos paminklinės lentos. Kad kiekvienam atvykusiam į Lietuvą būtų aišku, kad čia – Lietuva. Kas yra tas ledlaužis, kuris eis per instancijas ir savo autoritetu bei valstybiniu mąstymu, kaip kadaise Švedas, apgins Lietuvių Tautos Suvereno dvasią profesionalios liaudies muzikos fronte? Išskyrus Dainų šventes, trūksta ir aiškiau matomų ryšių su diaspora, kitose šalyse puoselėjančia tas pačias muzikos formas, kasdienio bendradarbiavimo įvairiose tradicinio meno srityse profesionaliu lygmeniu, įskaitant ir mokslinį, ir pedagoginį darbą. Koncertuoti nepakanka.

Švedo darbai kolegoms yra žinomi. Tačiau kaip ir koku būdu yra tęsiama jo vizija – juk jis tik pradėjo ambicingą projektą, kuri paliko ateinančioms kartoms? Akivaizdu, kad būtina rengti analitinius mokslo darbus, kurie išryškintų J. Švedo veiklos ir profesionaliosios liaudies muzikos reikšmę, atsiejant juos nuo dirbtinai

primetamo sovietmečio šleifo. Liaudies meno raida yra aukščiau politinių santvarkų. Antra, tenka mąstyti apie tos vizijos įgyvendinimą globalaus pasaulio kontekste, ir čia vėl matome, jog, nesant plataus požiūrio į kompleksinius kultūros procesus, akademinio išsilavinimo, vertinant juos vyraujančių ideologijų ir tarptautinės padėties atžvilgiu, negalima pasiekti darnaus funkcionavimo. Vienas liberaliosios ideologijos svertų yra vadinamasis inovatyvumas. Valstybės remiamo „Globalios Lietuvos“ projekto, kuris, kaip numatyta, bus vykdomas iki 2030 metų, o gal ir vėliau tęsiamas, tikslas yra sujungti viso pasaulio lietuvius, išryškinti jų įnašą į lietuviybės stiprinimą pasaulyje. Inovatyvumas čia yra vienas raktinių žodžių. Šis žodis, lietuviškai reiškiantis tiesiog išradingumą, vartojamas pirmiausia tikslojo mokslo srityse, versle, apibūdinant socialinių modelių pertvarką, bet jis negali būti mechaniškai pritaikomas kultūrai. Tai yra atsinaujinimas aukštųjų technologijų ir panašių interesų srityje negali būti adekvatus kultūroje vykstantiems procesams, jų neįmanoma ir negalima paveikti panašiais metodais. Kitas dalykas, kad technologijos gali būti panaudojamos kultūros sklaidai, nepažeidžiant jos vaidmens. Išradingumas – taip, jis būtinas, bet, kalbant apie Švedo viziją, jis neturėtų peržengti tos vizijos rėmų. Kodėl?

Didelė pagunda yra sekti madomis, kai įvairūs stiliai, epochos, žanrai yra „miksiuojami“, sudurstomi iš gabalų, perdengiami, originalūs kūriniai peraranžuojami ir perkuriami. Tai nesudėtinga ir jau seniai sudaro didelę dalį garsinio ir vaizdinio medijų pasaulio. Galiausiai tokia samplaika, iš kurios pašalintas originalumo dėmuo, atlieka ambiente, aplinkos muzikinio fono, vaidmenį. Į tokio pobūdžio muziką nebūtina įsiklausyti. Ji labai greitai atsibosta, nes susiniveliuoja. Kuriami nauji kūriniai taip pat dažnai esti paveikti šios globalių sąveikų erozijos. Eksperimentų visada buvo ir bus. Tačiau yra tokia sąvoka kaip klasika. Jokia valstybė neapsieina be savo klasikos ir jos įtvirtinimo. Klasika yra tai, kas nugludinama per daugelį metų ir net šimtmečių kaip brangakmenis. Tai yra vizitinė kortelė, kurią valstybė, tauta pateikia kaip savasties kvintesenciją. Šia prasme lietuvių klasikinė kompozicijos mokykla taip pat išgyvena ne pačius geriausius laikus. J. Švedo pastanga sukurti savos rūšies klasikinį patobulintų liaudies instrumentų korpusą, kuriuo būtų atliekamas stilizuotas repertuaras, išgryninantis, nušlifuojantis lietuvių estetinę jauseną ir mąstyseną, užima atskirą vietą klasikos lentynoje. Kad jis pasižymėjo išvalgumu, liudija tokio žanro egzistavimas kitose kultūrose, kurios, XX amžiuje sparčiai nykstant agrarinei dimensijai, perkelia savo etninį paveldą iš natūralių, atvirų kaimo erdvių į sceną. O scena savo ruožtu reikalauja tam tikro teatrinio, dramaturginio elemento,

kitokio pateikimo.

Taigi įvairias eklektines formas, kuriomis siekiama išorinių efektų, kuria labai didelė pasaulio muzikantų masė. O elitines formas gali kurti tik labai talentingi žmonės, suvokiantys kultūros vertikalės prasmę. Tuo noriu pasakyti, kad plėstis į šalis ieškant vadinamųjų inovacijų – nėra J. Švedo vizijos tąsa. Man atrodo, kad reikėtų ne plėstis, o gilintis į tai, kas užšifruota mūsų tautos genetiniame kode. Traumines patirtis ir kitas ideologines spekuliacijas palikime politikams, nes pats svarbiausias dalykas yra tiesiogiai perimti tradiciją iš gyvų mokytojų, o ne tik, praėjus šimtmečiui, restauruoti trupinius nuo gausos stalo. Lietuvių dainynas, instrumentų įvairovė yra toks turtas, kuris gali įkvėpti kūrėjus šimtmečiams. Vadinasi, tobulinimas, rafinuotų estetinių pavidalų ieškojimas, pakylėjimas į aukštąją estetinę plotmę yra raktas į tokio pobūdžio žanro raidą. Vidinės savasties atskleidimas turi atitikti ir formos pasirinkimą. Šis procesas yra ilgas ir reikalauja atidos, didelio atsargumo. Išsikristalizavęs modelis tampa klasika, kai pasiekiami emocinė ir fizinė harmonija, paremta autentiška pajauta, intuicija. Tokia kūryba, nuolat kartojama, atliekama, ne tik nenusibosta, bet tampa deimantu, arba, kaip sakoma, aukso fondu, reikšmingai reprezentuojančiu sunkiai apibūdinamą, bet galingai veikiančią tautos dvasią.

„Lietuvos“ ansamblis atlieka Giedriaus Svilainio dedikaciją, dirig. autorius.

„Tykiai tykiai Nemunėlis teka“. Solistas Zenius Sakalauskas, „Lietuvos“ ans. mišrus choras, jungtinis orkestras, dirig. Algimantas Kriūnas.

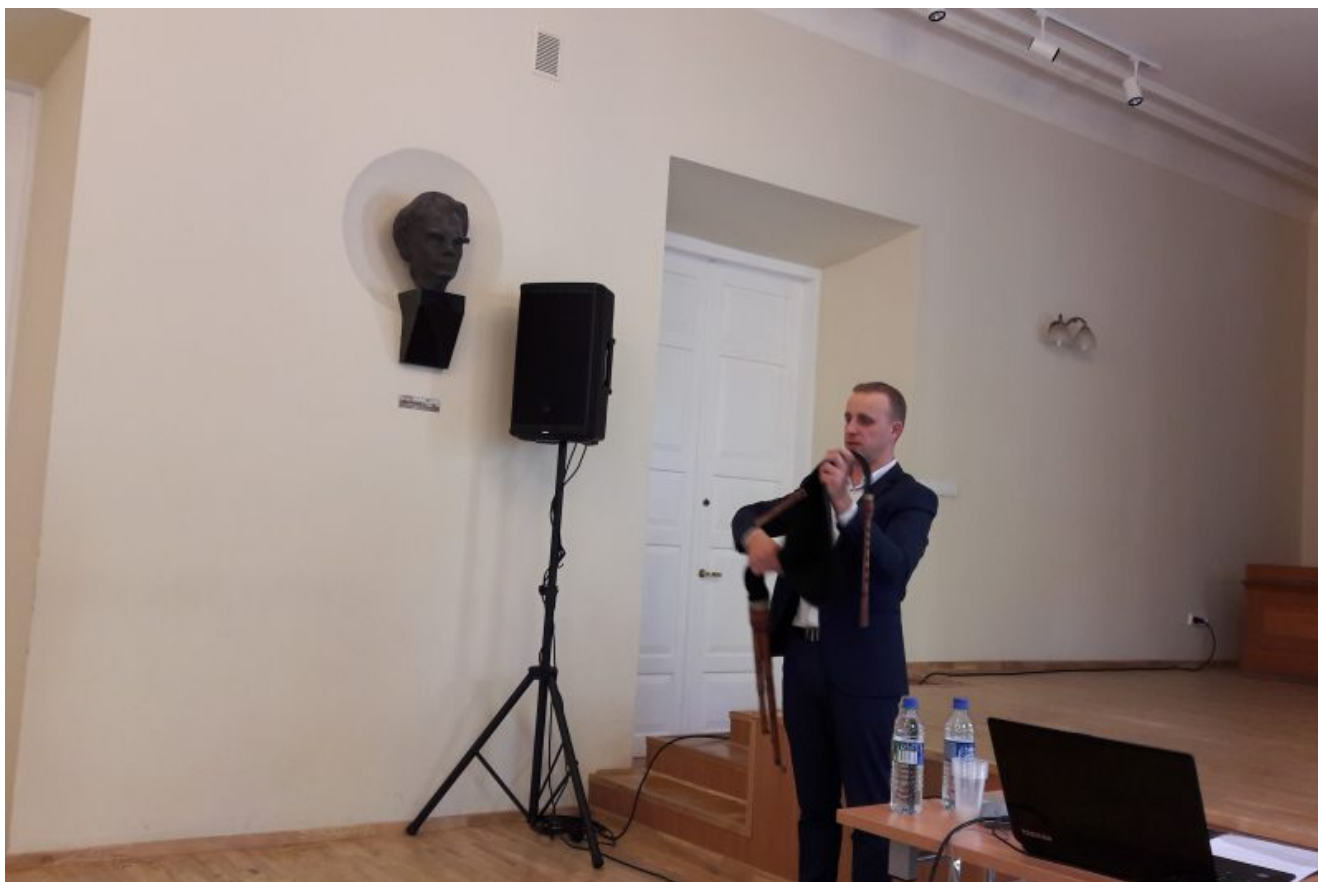

Egidijus Ališauskas ir Aistė Bružaitė atlieka Jono Švedo Baladę LMTA koncertų

salėje (2018 10 09).

Solo birbyne - Vytautas Tetenskas, ridavimas

Justinas Buta demonstruoja dūdmaišį.

Jono Švedo koncertą kanklėms atlieka Aušrinė Ulinskaitė, jungtinis „Lietuvos“ ansamblio ir LMTA Liaudies instrumentų orkestras, dirig. Egidijus Ališauskas

Nūdien J. Švedo nubrėžti uždaviniai lieka didelis iššūkis. Tačiau tai ir yra intriga, akstinas grumtis su kiču, klaidingomis nuostatomis, šalutiniais ir nereikšmingais keliais, ieškoti meninės tiesos ir grožio, kuriuo patikėtų ir savas, ir svetimas. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, atsiradus galimybei nekliudomai koncertuoti po pasaulį, lietuvių liaudies muzikos unikalumas atsiskleidė visa jėga. Švedo vizijos įkūnijimas ir įtvirtinimas globaliame kontekste būtų kuo geriausia vizitinė šalies kortelė. Praktiniu požiūriu šiuo pagrindu parengtą programą būtų tikslinga įtraukti į „Globalios Lietuvos“ projektą, jei tai dar nepadaryta. Tai leistų mobilizuoti jėgas, sutelkti dėmesį į konkrečius uždavinius, o svarbiausia – leistų pritraukti lėšų ir įsirašyti į tarptautiniu lygmeniu labai matomus ir prestižinius kultūros barus.

Nuotraukos iš „Literatūros ir meno“, asmeninių D. Tamošaitytės ir A. Merkelienės archyvų.

pasauliolietuvis.lt

„Lietuvybė pasaulyje“

Mielai pasidalysime svetainėje skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.